

Palatine, then Antichrist. Benedict in the Galician-Volynian Chronicle

Benedict was the Palatine of the Hungarian king Emeric until the end of his rule between the years 1202 and 1204. He is one of the last Palatines who either did not issue any charters or none of his charters (that we know of) was preserved. The scarce sources to his palatinate are somewhat compensated by the mentions to the first years of his «retirement» – the story provided by the *Galician-Volynian Chronicle*. The career of the former Palatine Benedict under Andrew II was eventful and interesting. He was in command of the Hungarian king's army sent to Galich right after Andrew's accession to the throne. According to the *Chronicle*, quoting «smart scribe Timothy of Kiev», he was the Antichrist. His relatively short Galician adventure, as described in the *Chronicle* from the subdued and opposing party's point of view, is preserved very one-sidedly which is understandable. However, it also provides the possibility to research the area of «retired» Palatines in the era of the Árpád dynasty, since Benedict is identifiable as exactly that – the former palatine. In a lot of cases after the fluctuation on the post it is nearly impossible to tell what could have happened to the man who lost his position. Death – natural or not – ostracism, or another career – successful or not – are all viable possibilities. In Benedict's case, it seems it was the combination of all the above mentioned options.

The paper, as a part of research about the Palatines and the palatinate under the Árpáadian dynasty, may be focused on several issues. Firstly, the attempt may be made to find out everything there is to be found out about Benedict. Secondly, there is the question of Benedict's role within the foreign policy of Andrew II (already researched by several researchers) and thirdly the space is maybe opened to comparison of Benedict and (few) other former Palatines whose fates were somehow recorded and preserved. Another option is a comparison of the affects of the relations between the late and new king on subsequent careers of individual Palatines as well as a comparison of image of some Hungarian Palatines (former or actual) in chronicles and narrative sources (e. g. Palatine John under the rule of Stephen II).

*Дарія Глєбова/Daria Glebova
(Москва/Moscow, Росія/Russia)*

«Церковь ледяна, а алтарь огнен»: до питання про джерела *Сказання Анфілога царя про святу літургію*

1) Серед графіті Софійського собору в Києві можна прочитати напис, який датується дослідниками XI–XII ст.: «олтарь пламаны а цркы ледана и олтарь погаснетъ и церкы стають». Схожий текст знаходимо в перекладному апокрифі *Сказання Анфілога царя про святу літургію*: «[...] вѣтычас[ъ] ста цръковъ ледана, а олтарь огнень». Історія тексту *Сказання* досі не була детально вивчена, що заважає відповісти на питання про джерело напису в храмі: чи є воно цитатою з апокрифа, чи їх пов'зує інший текст ?

2) Центральний сюжет *Сказання Анфілога царя про святу літургію* – євхаристійне диво, яке з'явилося перед очима сарацина: будучи присутнім на літургії, він бачив не хліб і вино, а буквально – тіло і кров Христа. Дослідники сходяться на тому,

що оригіналом перекладу *Сказання* було *Історичне сказання*, приписане Григорієві Декаполіту, яке відноситься до корпусу агіографічних текстів про Св. Георгія (Е. Калужняцький, А. Веселовський, Ю. Максимов та ін.).

3) На Русі існували дві традиції перекладу тексту Декаполіта. Перша – стислий переказ, що знаходиться під 26 листопада в *Пролозі* редакції XIII ст., а також в *Четіях-Мінеях* митрополита Макарія. Друга – згадане *Сказання Анфілога царя про святу літургію*, найраніший з відомих списків якого датується XVI ст. Друга традиція суттєво відрізняється від першої і оригіналу: фабульна частина, взята з тексту Декаполіта, розбивається об'ємною вставкою, скомпільованим тлумаченням для літургії.

4) У дослідницькій літературі головним джерелом вставки з тлумаченням у *Сказанні* вказується *Слово св. Григорія про святу літургію* (Н. Туницький). Перетини очевидні (наприклад, присутність вогняних ангелів на літургії), але така яскрава деталь як «црцьковъ ледана, а олтарь огнень» в *Слові* відсутня.

5) Вивчення історії загадки про «льодяну церкву» приводить до іншого тексту, який раніше не розглядався в контексті *Сказання Анфілога царя*, а саме – *Слова про трьох монахів*, більше відомого як *Апокриф про Макарія Римського*.

«Церковь ледяна, а алтарь огнень»: к вопросу об источниках Сказания Анфилога царя о святой литургии

1) Среди граффити Софийского собора в Киеве можно прочесть надпись, датируемую исследователями XI–XII вв.: «олтарь пламаны а цркы ледана и олтарь погаснетъ и церкви стаеътъ». Схожий текст находим в переводном апокрифе *Сказание Анфилога царя о святой литургии*: „[...] вътычас[ъ] ста црцьковъ ледана, а олтарь огнень». История текста *Сказания* до сих пор не была подробно изучена, что мешает ответить на вопрос об источнике надписи в Софии Киевской: является ли она цитатой из апокрифа или же их связывает между собой другой текст?

2) Центральный сюжет *Сказания Анфилога царя о святой литургии* – евхаристическое чудо, представляющее перед глазами сарацина: присутствуя на литургии, он видел не хлеб и вино, но буквально тело и кровь Христа. Исследователи сходятся на том, что оригиналом перевода *Сказания* было *Историческое сказание*, приписываемое Григорию Декаполиту и относящееся к корпусу агиографических текстов о Св. Георгии (Е. Калужняцкий, А. Веселовский, Ю. Максимов и др.).

3) На Руси существовало две традиции перевода текста Декаполіта. Первая – сжатый пересказ, находящийся под 26 ноября в *Прологе* редакции XIII в., а также в *Четых-Мінеях* митрополита Макарія. Вторая – уже упомянутое *Сказание Анфилога царя о святой литургии*, самый ранний из известных списков которого датируется XVI в. Вторая традиция существенно отличается от первой и оригинала: фабульная часть, взятая из текста Декаполіта, разбивается объемной вставкой, являющейся скомпильованим тлумаченням на літургію.

4) В исследовательской литературе главным источником толковой вставки в *Сказании* указывается *Слово св. Григория о святой литургии* (Н. Туницький). Пересечения очевидны (например, присутствие огненных ангелов на литургии), но такая яркая деталь как «црцьковъ ледана, а олтарь огнень» в *Слове* отсутствует.

5) Изучение истории загадки о «ледяной церкви» приводит к другому тексту, ранее не рассматривавшемуся в контексте *Сказания Амфилога царя*, а именно – *Слову о трех мнисех*, более известному как *Апокриф о Макарии Римском*.

«Цръковъ ледана, а олтарь огнень»: k otázke prameňov
Rozprávania cára Anfílóga o svätej liturgii

1) Medzi maľbami na stenách kyjevského Chrámu Sv. Sofie datovaných do XI–XII storočia možno nájsť nápis: «олтарь пламаны а цркы ледана и олтарь погаснетъ и цркы стаѣтъ» («plamenný oltár či ľadový chrám a oltár zhasne a chrám sa roztopí»). Podobný text sa nachádza aj v preklade apokryfu *Rozprávania cára Anfílóga o svätej liturgii*: «[...] вътыичас[ъ] ста цръковъ ледана, а олтарь огнень». História tohoto textu doteraz nebola podrobne preskúmaná, preto je ťažké odpovedať na otázku pôvodu nápisu v kyjevskom chráme: či sa jedná o odpis z apokryfu alebo či sú vzájomne prepojené skrze iný text.

2) Hlavnou podstatou *Rozprávania cára Anfílóga o svätej liturgii* je zázrak eucharistie, ktorý sa udial pred očami istého Saracéna: ten zúčastniac sa sv. liturgie videl nie chlieb a víno, ale skutočné telo a krv Krista. Odborníci (E. Kalužnjackij, A. Veselovskij, Ju. Maksimov a iní) sa zhodujú v tom, že originálom *Rozprávania cára Anfílóga* bolo *Historické rozprávanie* pripisované Georgiovi Dekapolitovi, ktoré patrí do zbierky hagiografických textov o sv. Georgiovi.

3) Na Rusi existujú dve tradície prekladu textu Georga Dekapolita. Prvá je skráteným prerozprávaním, ktoré je zapísané pod 26. novembrom v *Prologue* v redakcii z XIII storočia a taktiež v ruskom *Menológii* (*Четьи-Минеи*) metropolitu Makaria. Druhá je najskorším odpisom *Rozprávania cára Anfílóga* zo XVI storočia. Táto druhá tradícia je odlišná aj od prvej aj od originálu: jej rozprávací časť je prevzatá z textu Georga Dekapolita a obsahuje vsuvku, ktorá je komplikovaným výkladom liturgie.

4) Podľa odbornej literatúry (N. Tunickij) je hlavným prameňom spomenutej vložky do *Rozprávania – Slovo sv. Georgia o svätej liturgii*. Vzájomná spojitosť je zrejmá (napríklad, prítomnosť ohnivých anjelov na liturgii), ale taký jasný detail, ako «цръковъ ледана, а олтарь огнень» («ľadový chrám a oltár oheň») v *Slove chýba*.

5) Skúmanie zmienky o «ľadovom chráme» nás privádza k inému textu, ktorý predtým v kontexte *Rozprávania cára Anfílóga* nebol braný do úvahy a to k *Slovu o troch mníchoch*, ktoré je viac známe pod názvom *Apokryf o Makariovi Rímskom*.

«Цръковъ ледана, а олтарь огнень»:
on the sources of the King Amhilog's vision of the Divine Liturgy

1) Among the graffiti on the walls of Kiev's St. Sophia Cathedral dated to the XI–XIIth centuries there is one which looks like a riddle: «олтарь пламаны а цркы ледана и олтарь погаснетъ и цркы стаѣтъ». The similar text one can find in translated apocrypha *King Amhilog's vision of the Divine Liturgy*: «[...] вътыичас[ъ] ста цръковъ ледана, а олтарь огнень». Since the textual history of the *Tale* has not been studied closely enough, it is difficult to answer the question whether the graffito from St. Sophia in Kiev is a quotation from the apocrypha or maybe they are connected through other sources.

2) The central subject of the *Tale* is the miracle of Eucharist, which appears before the eyes of a Saracen during the liturgy: instead of bread and vine he sees real flesh and blood of the Christ. Researchers are agreed that the original text of the translated *Tale* was *A Historical Speech* by Gregory Decapolite, which belongs to the collection of the agiographical writings about St. George.

3) There are two Ruthenian traditions of the Decapolite's story translation. The first is a short retelling which can be found in the *Prolog (Synaxarion, 26th of October)* from the XIIIth century onwards and also in the *Great Menaion Reader*. The second is *The Tale*, the earliest copy of which is dated by the XVIth century. The second tradition is different from both the first one and from the original: the story, being based on the Decapolite's narrative, has the insertion with compilative commentary on the liturgy.

4) Researchers indicate *The Speech of the St. Gregory on the Divine Liturgy* as the main source of the insertion. Crossings are evident (for instance, angels in flames), but such bright detail as «црґковъ ледана, а олтарь огнень» does not appear in the *The Speech*.

5) The research of the history of the «ice church» riddle points to another text, which has never been considered as one connected with *The Tale by Tzar Amphilog*: the apocryphal *Life of St. Makarios of Rome*.

*Анета Голембовська-Тобіаш/Aneta Gołębiewska-Tobiasz
(Краків/Kraków, Їчин/Їчін, Польща/Poland)*

Угорці на етапі формування південно-західних кордонів держави Рюриків

На межі VIII–IX ст. у межах річки Дону і Сіверського Дінця з'явилися мігруючі з надріччя Ками, Білої і Уфи групи угорського етносу, що швидко просувалися на захід у околиці Дніпра. Терени Приазов'я контролювалися печенігами, підкореними хозарами. Вони також мандрували на захід у пошуках нових теренів. У результаті військового конфлікту частина угорських орд відкочувала на схід. Решта знайшла добрі пасовиська в межах річки Дніпра і Дністра. Біля середини IX ст. в результаті зміни політичної ситуації в Хозарському каганаті до угрів долучилися кабари й ті виявилися втягнутими в кількочисельну війну. Тоді ж ситуацією скористалися печеніги. В союзі з болгарами ними було знищено угорців, захоплено їхні стада і пасовиська. Угри, які пережили напад, вирушили до Карпатської улоговини.

На терені Угорської низовини до початку XXI ст. відкрито понад 2 тисячі поховань кочівників, датованих періодом так званого «віднайдення Батьківщини». На західних рубежах чорноморських степів на сьогодні виявлено майже 13 археологічних об'єктів з поодинокими похованнями або невеликими родовими цвинтарями. Не знайдено слідів зимування. До знахідок, інтерпретованих угорськими, з пізнішого періоду належать 2 окремі поховання і 2 родові цвинтарі, датовані між другою половиною X – початком XI ст. Мала кількість відкритих стійбищ засвідчує перетин Дніпра невеликою групою номадів. Її перебування в Чорноморській низовині слабо простежується, найімовірніше, не тільки з причини кількості кочівників, а також їхньої мобільності. Це зумовлювалося коротким періодом перебування невеликої популяції угрів на дуже розлогому терені. Вважається, що вони кочували не довше 25–30 років.